

Piotr Garwol

Regionalna Dyrekcja Ochrony Środowiska w Krakowie

Bronisław Górz

Wyższa Szkoła Umiejętności w Kielcach

Turystyka w Popradzkim Parku Krajobrazowym

Wprowadzenie

Popradzki Park Krajobrazowy obejmuje bardzo wartościowe pod względem przyrodniczym części polskich Karpat, położone głównie w obrębie Beskidu Sądeckiego. Zajmuje powierzchnię liczącą wraz z ustanowioną sporej wielkości strefą ochronną ponad 72 tys. ha. W skład otuliny wchodzi niewielkie fragmenty Kotliny Sądeckiej i Małe Pieniny. Park ten utworzony został w 1987 r. i jest jednym z najwcześniej zorganizowanych górskich parków krajobrazowych w Polsce. Dawało to możliwość dosyć wczesnego oddziaływania na mające tu miejsce procesy społeczno-gospodarcze, a w szczególności na przybierające na sile od lat 90. XX w. inwestycje w sferze infrastruktury turystycznej. Równocześnie istniała możliwość prowadzenia już od końca lat 80. XX w. badań i obserwacji skutków zachodzących zmian w środowisku przyrodniczym Parku pod wpływem działalności gospodarczej, głównie w takich dziedzinach jak: narciarstwo, lecznictwo sanatoryjne, transport, budownictwo mieszkaniowe i turystyczne oraz rolnictwo.

Dużą część Parku obejmują obszary górskie, położone przeważnie powyżej granicy rolno-leśnej, biegnącej tutaj na wysokości od 600–700 m n.p.m. Największą powierzchnię mają w Parku dwa pasma górskie – Radziejowej i Jaworzyny Krynickiej, o wysokościach dochodzących do 1100–1200 m n.p.m. Tereny Parku odwadniają rzeki: Poprad i Kamienica Nawojowska, a także dopływy Dunajca. Doliny tych rzek tworzą główne osadnicze Parku, od których wzdłuż

bocznych dopływów, ciągnie się zabudowa wielu wsi (Wierchomla, Łomnica, Żegiestów Wieś, Łosie). Wyznaczają one także kierunki przebiegu tras komunikacyjnych i kształtują układ przestrzenny dróg.

Podstawową wartością Parku jest oczywiście jego przyroda, związana z górskimi formami rzeźby, ukształtowana w silnym powiązaniu z występującym tu w podłożu fliszem karpackim. Prawie 75% jego powierzchni zajmują lasy, z dużym udziałem zbiorowisk naturalnych. Dla ochrony najcenniejszych części tych zbiorowisk utworzono dotąd 14 rezerwatów, spośród których w dwóch chronione są zespoły piętra pogórza, a w 12 – regla dolnego. Większość rezerwatów powołano na długo przed utworzeniem samego Parku, jeszcze w dobrach hrabiego Stadnickiego (np. rezerwat Baniska na terenie wsi Rytro istnieje od 1916 r., a rezerwat we wsi Barnowiec od 1905 r.). Oprócz nich bardzo cenne są również: Łabowiec, Uhryń, a także jedyny w Karpach rezerwat z dominacją lipy – Las Lipowy Obrożyska.

Na obszarze Parku żyje wiele różnych gatunków zwierząt. Obok spotykanych powszechnie w Karpatach saren, jeleni, dzików, występują tu również zwierzęta rzadkie, podlegające ścisłej ochronie, takie jak rysie i niedźwiedzie brunatne. Szczególnie cenne są gatunki awifauny reprezentowane przez ptaki drapieżne (orzeł przedni, orlik krzykliwy, kania ruda). Bardzo wartościowymi zasobami przyrodniczymi Popradzkiego Parku Krajobrazowego są niespotykane w takiej skali w innych częściach Karpat, wody mineralne, które dały początek rozwojowi tutejszej turystyki.

Z opracowań poświęconych Parkowi oraz sąsiednim obszarom górskim (Bogucka 1971, Warszzyńska 1974, Barylak 1977, Duda 1984, Kurek, Groch 1995, Wieczorek 2000, Reško 2000) wynika, że jest to wyjątkowy pod względem przyrodniczym fragment polskich Karpat. Wymaga to szczególnego podejścia do oceny jego roli społeczno-gospodarczej i ekologicznej w skali lokalnej, regionalnej oraz ogólnokrajowej. Wiąże się z tym przede wszystkim potrzeba określenia priorytetów w odniesieniu do funkcji, które Park powinien pełnić. Według zapisów *Studium kierunkowego zagospodarowania przestrzennego obszaru wzdłuż granicy polsko-słowackiej* (Ptaszycka-Jackowska 2007) wiodącymi funkcjami dla Karpat, a więc także dla Popradzkiego Parku Krajobrazowego, powinno być, w pierwszym rzędzie, gospodarowanie wodą i leśnictwo oraz ochrona przyrody, krajobrazu, zasobów kulturowych, jak również ochrona środowiska. Natomiast funkcje transportowe, uwzględniające potrzeby ruchu tranzytowego oraz turystyka, wypoczynek i lecznictwo uzdrowiskowe, mające dla mieszkańców istotne znaczenie gospodarcze, należy rozwijać z zachowaniem wcześniej wymienionych priorytetów korzystania ze środowiska.

W kontekście tak zdefiniowanych celów Parku podstawowym zagadnieniem jest przyjęcie powszechnie dziś stosowanej, dla obszarów chronionych, zasady rozwoju zrównoważonego. Problemem jest przede wszystkim turystyka, będąca tu najważniejszą dziedziną lokalnej gospodarki, której potencjał ma dalej wzrastać, szczególnie w zakresie urządzeń sportowo-rekreacyjnych. Dlatego w niniejszej pracy starano się przedstawić jej stan obecny na terenie Parku i otuliny, określić najważniejsze kierunki zagospodarowania turystycznego

i scharakteryzować ruch turystyczny. Przedstawiono też główne zagrożenia dla tutejszej przyrody związane z działalnością turystyczną, która prowadzi do wielu ograniczeń w realizacji podstawowych zadań Parku.

Atrakcyjność turystyczna Parku

Głównymi walorami mającymi znaczenie dla turystyki omawianego obszaru jest niewątpliwie górzystość terenu i związane z nią znaczne zróżnicowanie rzeźby, wody mineralne, spora ilość rezerwatów, duża gęstość rzek i potoków, wspomniana wcześniej wysoka lesistość oraz bogata kultura dawnych i obecnych mieszkańców. W literaturze naukowej są prezentowane różne oceny jego zasobów przyrodniczych, podkreślające przede wszystkim występowanie w całej prawie zlewni Popradu, wód mineralnych. Nie podając w tym miejscu kryteriów rozstrzygających, można przyjąć (Lijewski i in. 2006, Warszzyńska 1974, Kurek, Groch 1995, Reško 2000, Wieczorek 2000), że Park posiada bardzo duży potencjał w zakresie prawie wszystkich form turystyki wypoczynkowej, zdrowotnej, krajoznawczej i specjalistycznej. Oceniając walory turystyczne Parku, J. Warszzyńska (1974) podaje, że w kilku miejscowościach współczynniki atrakcyjności rzeźby osiągają wartości bliskie maksymalnym – mieszczące się w przedziale 0,91–1,0 (tab. 1, ryc. 1). Zajmują one ponad $\frac{1}{4}$ całej powierzchni Parku. Natomiast dla ponad połowy miejscowości współczynniki te przyjmują wartość od 0,81 do 0,90. Miejscowości o najbardziej atrakcyjnej dla turystyki rzeźbie są położone w wyżej wyniesionych partiach pasma Radziejowej i Jaworzyny Krynickiej.

Bardzo korzystnie, szczególnie z punktu widzenia walorów wypoczynkowych i zdrowotnych, kształtują się na terenie Parku wskaźniki atrakcyjności szaty leśnej. Decyduje o tym nie tylko duża lesistość, ale także skład gatunkowy drzew oraz obecność dużej liczby rezerwatów. Ponadto swoistego charakteru krajobrazowi Parku dodają liczne polany śródleśne, będące pozostałością gospodarki pasterskiej. Powszechna obecność lasu na terenie Parku sprawia, że posiada on duży wpływ na warunki lokalnego klimatu i kształtowanie cennych walorów biologiczno-zdrowotnych miejscowości turystycznych (Rogaliński 1975). Pod względem funkcjonalnym lasy Popradzkiego Parku mają prawie w całości spełniać zadania ochronne (glebochronne, klimatyczne, wodochronne, rekreacyjno-zdrowotne i estetyczno-krajobrazowe, Szewczyk 2000). Największą powierzchnię (ponad 44% ogółu) zajmują lasy o funkcjach uzdrowiskowo-klimatycznych, leżące w obszarach ochrony uzdrowiskowej. Traktowane są one równocześnie jako wodo- i glebochronne oraz masowego wypoczynku, ponieważ znajdują się w pobliżu ośrodków o dużym natężeniu ruchu turystycznego.

Poziom zalesienia wpływa na wysoką ocenę atrakcyjności turystycznej znacznej liczby miejscowości. J. Warszzyńska (1974) podaje, że aż w 39 wsiach i miastach (prawie 60% ogółu) położonych na obszarze Parku, wskaźniki atrakcyjności szaty leśnej wynoszą ponad 0,90, wśród których w 18 mieszczą się w przedziale 0,98–0,99, czyli prawie najwyższe z możliwych (m.in. Wierchomla, Obidza, Rozтока Ryterska, Szczawnica, Krynica, Tylmanowa).

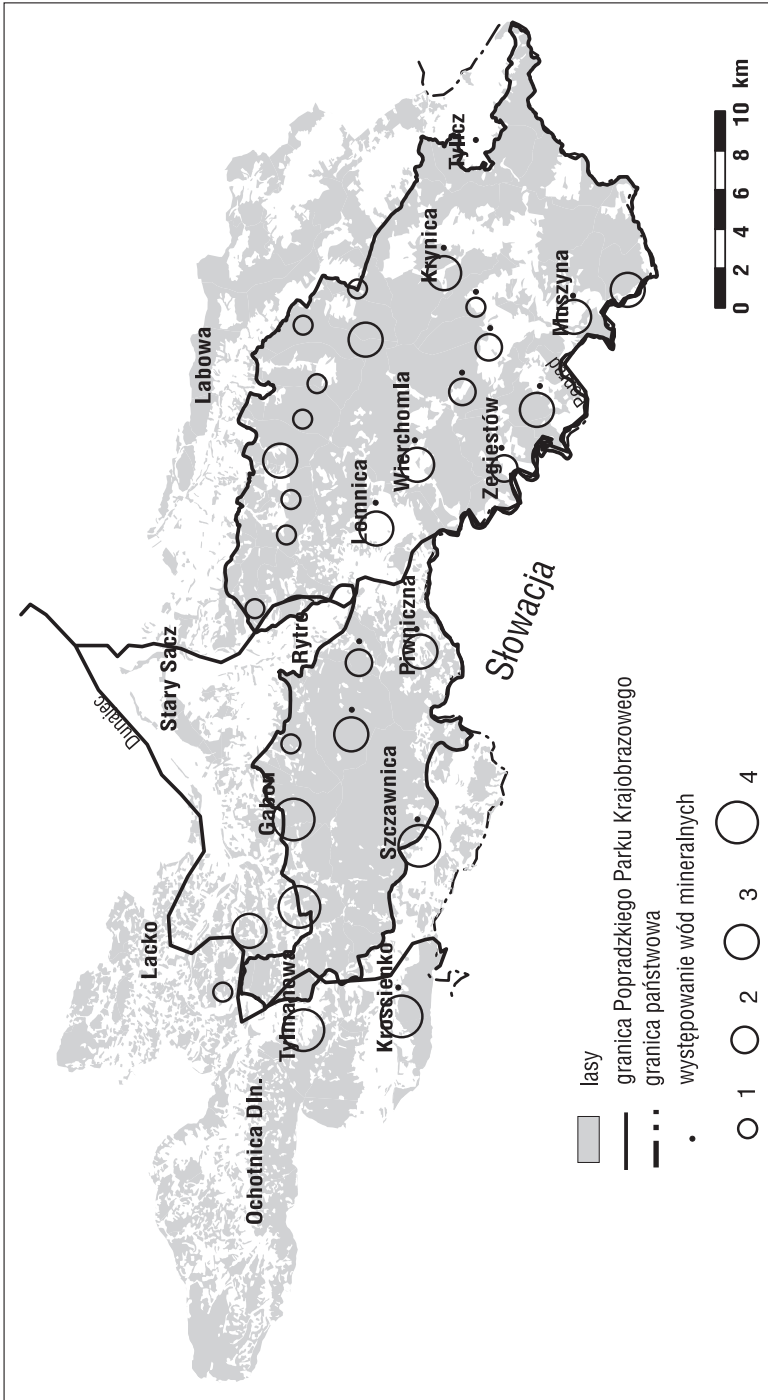
Tab. 1. Miejscowości Popradzkiego Parku Krajobrazowego i otuliny o wysokich wskaźnikach atrakcyjności turystycznej

Nazwa waloru i sezonu turystycznego	Wartość współczynników (wskaźników)	Liczba miejscowości	% ogółu
1. Ukształtowanie powierzchni	powyżej 0,80	34	50,0
w tym	powyżej 0,90	4	6,0
2. Lesistość	powyżej 0,90	40	58,8
w tym	powyżej 0,95	30	44,1
3. Wody powierzchniowe	powyżej 0,60	11	16,2
4. Turystyka góraska	powyżej 0,90	33	48,5
w tym	powyżej 0,95	5	7,3
5. Turystyka zimowa	powyżej 0,90	18	22,5
6. Sezon ogólnoturystyczny	Powyżej 0,76	20	23,2
7. Sezon kąpielowy	powyżej 0,50	37	54,5
w tym	powyżej 0,80	7	10,3
8. Wody mineralne	występowanie	16	23,6

Źródło: na podstawie J. Warszńska (1974) oraz danych z Dyrekcji Popradzkiego Parku Krajobrazowego.

Relatywnie dosyć niski wpływ na atrakcyjność turystyczną Parku mają wody powierzchniowe występujące tu prawie wyłącznie w postaci rzek i potoków. Jak wspomniano wcześniej, przez jego obszar, na sporych odcinkach, płyną dwie duże rzeki górskie – Poprad i Dunajec oraz trzecia, mniejsza – Kamienica Nawojowska. Oprócz tego jest tu wiele potoków, będących dopływami wspomnianych rzek. W sumie kilkanaście miejscowości położonych w Parku ma warunki do kąpeli na wolnym powietrzu, a także wędkarstwa i w pewnym zakresie także uprawiania sportów wodnych. Istnieje jednak wiele ograniczeń w szerokim wykorzystaniu tych wód w gospodarce turystycznej, a dotyczą one w pierwszym rzędzie ich zanieczyszczenia ściekami komunalnymi i przemysłowymi. Obydwie rzeki w granicach parku mają III klasę czystości.

Poprawa czystości rzek stwarzałaby możliwość zorganizowania ośrodków wypoczynkowych położonych nad Dunajcem i Popradem. Istniały one tutaj wcześniej (Rytko, Barcice Dolne) i działały w sezonie letnim. Można by też rozszerzyć ich profil o naukę kajakarstwa górskiego, a także uatrakcyjnić istniejące już tutaj spływy tratwami. W środowisku górskim Parku istnieją jeszcze inne możliwości zagospodarowania cieków wodnych, związane z budową zbiorników zaporowych lub podpiętrzeń, a czasem także basenów kąpielowych, położonych przy górskich potokach (jeden z nich działa w Gołkowicach Górnych).

Ryc. 1. Popradzki Park Krajobrazowy (1- miejscowości posiadające najwyższe wskaźniki w jednym z wyróżnionych przez Warszynską (1974) sezonów turystycznych; 2 - miejscowości posiadające najwyższe wskaźniki w dwóch z wyróżnionych przez Warszynską (1974) sezonów turystycznych; 3 - miejscowości posiadające najwyższe wskaźniki w trzech z wyróżnionych przez Warszynską (1974) sezonów turystycznych; 4 - miejscowości posiadające najwyższe wskaźniki w czterech z wyróżnionych przez Warszynską (1974) sezonów turystycznych)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: J. Warszynska (1974) oraz danych z Popradzkiego Parku Krajobrazowego.

W rozwoju turystyki w miejscowościach na obszarze Parku szczególna rola przypada wodom mineralnym. Ich znaczenie wynika zarówno z powszechności występowania, jak i zróżnicowania rodzajowego. Park bywa określany jako „zagłębienie wód mineralnych”. Występują tu zarówno wody mineralne, wody o właściwościach leczniczych oraz wody swoiste (Reško 2000). Pod względem rodzaju przeważają szczawy (Krynica, Szczawnica, Krościenko, Muszyna, Piwniczna, Złockie i in. położone między miejscowością Głęboke na północny, a Tyliczem na południowym-wschodzie). Mniejsze znaczenie mają źródła siarczkowe (Barcice, Rytro, Roztoka Wielka, Łomnica, Wierchomla). Oprócz wód, pewne znaczenie mają też peloidy (borowiny – peloidy torfowe) oraz ekshalacje dwutlenku węgla (głównie Złockie, Krynica, Tylicz).

Szczególny charakter terenów znajdujących się w granicach Parku wiąże się również z położeniem najatrakcyjniejszych pod względem przyrodniczym jego części na dawnej Łemkowszczyźnie, która aż do zakończenia II wojny światowej była obszarem odmiennym kulturowo i o specyficznej gospodarce lokalnej, opartej na ekstensywnym rolnictwie oraz chowie bydła i owiec. Obecna, zachodnia granica Parku (Szczawnica), wyznaczała najdalszy, w kierunku zachodnim, zasięg osadnictwa łemkowskiego. Według danych spisowych w 1921 r., na terenie Parku było 26 miejscowości (tj. ponad 38% ogółu), w których Łemkowie stanowili większość. Różniły się one od osiedli z ludnością polską. Z kulturą Łemków są związane przede wszystkim cerkwie i charakterystyczne budownictwo mieszkalne, zbadane i opisane przed II wojną światową przez Smoleńskiego (1935) i Leszczyckiego (1935). Ludność łemkowska stanowiła wtedy 1/3 ogółu osób obecnych w dzisiejszych granicach Parku (około 13 tys.). Prawie wszyscy musieli te tereny opuścić w 1947 r (po zakończeniu akcji „Wisła”), co skutkowało znaczną dewastacją istniejących tutaj obiektów kulturowych. Równocześnie trudno było w krótkim czasie „odtworzyć” stan zaludnienia tych terenów sprzed wysiedleń. W 1950 r. wszystkie wsie połemkowskie miały zdecydowanie mniej ludności niż w 1921 r. W niektórych było to o nawet 2/3 mniej (np. Wierchomla, Łosie, Leluchów, Wojkowa). W późniejszych latach, w rezultacie napływu nowych osadników, wzrósł stan zaludnienia, zwłaszcza w miejscowościach, które przyjmowały turystów (szczególnie: Wierchomla, Szczawnik, Złockie). Obecnie największa grupa Łemków mieszka w Krynicy. Są oni grekokatolikami i korzystają z czynnych w tym mieście cerkwi.

Na terenie Parku najwięcej obiektów zabytkowych, o dużej wartości kulturowej mają miasta (kościół, cerkwie, klasztor, stara zabudowa). Wyróżnia się tu Stary Sącz, ze średniowiecznym układem urbanistycznym i dawnym klasztorem ss. Klarysek, a następnie Krynica i Szczawnica, posiadające stare obiekty uzdrowskowe. Interesująca jest też zabudowa wsi z okresu kolonizacji józefińskiej z końca XVIII w. (szczególnie dobrze zachowana we wsi Gołkowice Dolne). Atrakcyjność miast podnoszą liczne imprezy o randze krajowej i międzynarodowej, w tym organizowane od kilku lat w Krynicy Forum Ekonomiczne, Festiwal muzyczny im. Jana Kiepury oraz Festiwal Muzyki Dawnej w Starym Sączu.

Zarówno te atrakcje, jak przede wszystkim omówione wcześniej zasoby przyrodnicze, umożliwiają rozwój wielu różnych dziedzin turystyki. Takie możliwości

wszechstronnego funkcjonowania turystyki ma dużo miejscowości położonych w Parku ale najkorzystniejsze w tej dziedzinie warunki ma Krynica, Szczawnica, Muszyna, Piwniczna, Złockie, Wierchomla, gdzie można nie tylko wypoczywać i regenerować siły, ale także leczyć wiele schorzeń. W sumie aż 31 miejscowości Parku ma najwyższe wskaźniki atrakcyjności (w przedziale 0,91–1,0) dla uprawiania turystyki górskiej, dalszych 16 (23,5% ogółu) ma takie same wskaźniki w odniesieniu do tzw. sezonu zimowego, a tylko 5 dla sezonu kąpielowego. Ogółem najwyższe wskaźniki dla sezonu ogólnorekreacyjnego (od 0,76–1,0) posiada w Parku 28 miejscowości, co świadczy o znacznym udziale, jaki mają tu obszary o wszechstronnych możliwościach turystycznego zagospodarowania.

Wysoka atrakcyjność przyrodniczo-kulturowa Parku, stanowi podstawowy składnik jego zasobów decydujących o rozwoju społeczno-gospodarczym. Z perspektywy ostatniego półwiecza widać wyraźnie, że zasoby te stanowiły podstawę lokalnej gospodarki i były wykorzystywane głównie w sferze turystycznej. Najwcześniej było to lecznictwo sanatoryjne, później wypoczynek i rekreacja, a obecnie pojawia się coraz więcej inwestycji w turystyce sportowej, które często stoją w wyraźnej kolizji z celami Parku i jego polityką w dziedzinie ochrony przyrody. Zarówno mieszkańcy, jak i miejscowe władze uznają turystykę za priorytetową funkcję gospodarczą Parku i wspierają podejmowane w tym kierunku działania. Jest to przejaw szerszych zmian ekonomicznych mających współcześnie miejsce na obszarach górskich Polski, wiążących się z dążeniem mieszkańców do bardziej efektywnego wykorzystywania lokalnych zasobów rozwoju.

Na terenie Parku już od zakończenia II wojny światowej i wysiedlenia Łemków obserwuje się postępujący regres rolnictwa, które zwłaszcza po 1989 r. stało się zajęciem mało konkurencyjnym, zwłaszcza w stosunku do turystyki (Zarzycki 2000). W rezultacie w obrębie samego Parku wiele gruntów zostało całkowicie wyłączonych z rolnictwa, a udział użytków rolnych, występujących tu najczęściej w postaci łąk i pastwisk, na ogół nie przekracza 30%. Dużo więcej użytków rolnych, w tym gruntów ornych, jest w otulinie Parku, gdzie będzie możliwe znaczne rozszerzenie produkcji warzyw i owoców dla popradzkich ośrodków turystycznych. Zanikanie rolnictwa w samym Parku to nie tylko kwestia ekonomiczna, ale także zubożenie krajobrazu gór, bardzo interesującego właśnie ze względu na obecność pól ornych i prowadzonej na nich upraw różnych roślin użytkowych oraz hodowli bydła i owiec. Prócz rolnictwa ograniczeniu uległa również gospodarka przemysłowa, związana z przetwórstwem drewna i eksploatacją kamienia budowlanego. Zwiększa się natomiast produkcja wód mineralnych, butelkowanych obecnie: w Krynicy, Piwnicznej, Muszynie, Powroźniku, Złockim, Zubrzyku, Tyliczu i Szczawnicy. Dawna wielokierunkowa gospodarka ulega w Parku ograniczeniu i zmierza do wyraźnej specjalizacji w kierunku turystycznym. To z kolei prowadzi do rozszerzania działalności turystycznej o nowe jej dziedziny. W tej sytuacji gospodarowanie przestrzenią Parku staje się zagadnieniem bardziej złożonym, wymagającym przede wszystkim decyzji w sprawie głównych kierunków rozwoju turystycznego.

Zagospodarowanie i ruch turystyczny

W latach 80. XX w., a więc kiedy zakładano Park, należał on już do znaczących w skali kraju rejonów turystycznych, a w zakresie lecznictwa sanatoryjnego znany był także poza granicami Polski. W prowadzonych wtedy dyskusjach na temat miejsca tego regionu w turystyce Karpat (m.in. Barylak 1984, Cycóń 1884) zwracano przede wszystkim uwagę na rozwój lecznictwa sanatoryjnego i wypoczynku. Podnoszony był problem nadmiernej koncentracji ruchu turystycznego w starych ośrodkach leczniczych, gdzie w latach 70. XX w. i później były budowane duże domy wypoczynkowe, wykorzystywane głównie latem i w okresie świąt. Nie było natomiast większego zainteresowania innymi miejscowościami, położonymi poza centrami turystycznymi, mimo że posiadały one dobre warunki dla wypoczynku i rekreacji, a nawet lecznictwa sanatoryjnego. W 1987 r. w granicach Parku i jego otuliny było 191 obiektów zbiorowego zakwaterowania, z czego aż 69% przypadało na wczasowo-wypoczynkowe. Łącznie miały one około 20 tys. miejsc noclegowych, nie licząc kwater prywatnych, o podobnej ilości miejsc. Ponad 80% miejsc znajdowało się w 4 jednostkach miejsko-gminnych: Krynicy (33%), Muszynie (24,4%), Piwnicznej (10,5%) i Szczawnicy (12%). Wśród istniejących tu obiektów spory udział miały duże domy liczące po kilkaset łóżek, np. w Krynicy 2 domy dysponowały od 200–300 miejscami, a 2 dalsze od 150–200 (tab. 2).

Wysokiej koncentracji noclegów towarzyszyła też duża koncentracja różnych urządzeń sportowo-rekreacyjnych, o czym świadczy fakt, że pierwsze wyciągi narciarskie powstawały w Krynicy i Piwnicznej, a także w ich okolicach.

Na początku lat 90. XX w., już po zmianach ustrojowych, wiele obiektów sprzedano prywatnym osobom lub zwrócono dawnym właścicielom. Przykłado-

Tab. 2. Liczba miejsc noclegowych w Popradzkim Parku Krajobrazowym i otulinie

Obiekty noclegowe	Liczba w roku		
	1993	1997	2001
Razem	14959	17724	16393
w tym			
w hotelach	158	287	602
w pensjonatach	1515	3763	3419
w schroniskach i domach wycieczkowych	805	887	841
w ośrodkach wczasowych	6735	6066	4410
w pokojach gościnnych i kwaterach prywatnych	2837	3688	4001

Źródło: Podstawowe dane statystyczne według miast i gmin woj. nowosądeckiego (1993, 1997). Dla 2007 r. dane udostępnione przez Urząd Statystyczny w Krakowie.

wo w Krynicy, która miała 46 większych obiektów noclegowych, do 2002 r. 31 było już sprywatyzowanych, a pozostałe oczekiwały na zmiany własnościowe. W tym czasie znacząco wzmochnił się sektor kwater prywatnych, szczególnie szybko wzrastała liczba pensjonatów, oferujących po 20–30 miejsc wraz z różnymi dodatkowymi usługami (transport, wypożyczanie sprzętu sportowego, jazda konna, kuligi, imprezy rozrywkowe itp.). Jeśli w 1993 r. w takich kwaterach, zarejestrowanych na terenie Parku, było około 2,8 tys. miejsc noclegowych (prawie 20% ogółu), to w 1993 r. było ich już 4,5 tys. W Szczawnicy i Krościenku natomiast było wtedy prawie 2,3 tys. miejsc noclegowych, co stanowiło około 40% ogółu miejsc.

Oprócz prywatyzacji, istotnymi elementami zmian w turystyce Parku były jeszcze dwa inne procesy, a mianowicie postępująca zmiana struktury istniejącej bazy noclegowej oraz poszerzanie zakresu usług turystycznych, szczególnie w dziedzinie narciarstwa zjazdowego. Pierwszy z tych procesów polegał na wyraźnym wzroście miejsc noclegowych w bazie ogólnodostępnej, szczególnie we wspomnianych kwaterach oraz w pensjonatach i w pewnym stopniu także w hotelach. Ubywało natomiast szybko miejsc w ośrodkach wczasowych. W 1993 r. przypadało na nie około 45% rejestrowanej bazy noclegowej Parku, a w 2001 r. już mniej niż 27%.

Tak jak w przeszłości, również obecnie trudno ocenić poziom zagospodarowania turystycznego Parku, szczególnie w zakresie bazy noclegowej i wielu urządzeń wypoczynkowo-rekreacyjnych. Jest ich bez wątpienia więcej i o zdecydowanie wyższym standardzie niż w okresie Polski Ludowej. Mają one cechy przedsiębiorstw rynkowych, co w zupełności zmieniło zasady ich funkcjonowania. Najtrudniej ustalić liczbę miejsc noclegowych udostępnianych turystom, aby określić skalę działalności turystycznej w Parku. Problem jest o tyle ważny, że korzystanie z tutejszych walorów turystycznych (lecznictwo sanatoryjne, wypoczynek) wiąże się najczęściej z dłuższym pobytem. Wymaga tego nawet narciarstwo, uprawiane tutaj także przez mieszkańców Krakowa i Tarnowa, którzy na dojazd do wyciągów potrzebują kilku godzin.

Według danych zgromadzonych i udostępnianych przez urzędy statystyczne w 2007 r. na terenie Parku i otuliny znajdowało się 195 obiektów zbiorowego zakwaterowania, co stanowiło 23% ich ogólnej liczby w województwie małopolskim. Największy udział miały obiekty wczasowe (31% ogółu), następnie obiekty niesklasyfikowane oraz uzdrowiskowe (tab. 3). Dobrze rozwinięta jest także baza hoteli i pensjonatów. W Krynicy i okolicy na przykład działa około 120 kwaterodawców, którzy oferują prawie 1400 miejsc noclegowych oraz 45 gospodarstw agroturystycznych, dysponujących około 350 miejscami. W sąsiedniej Muszynie, mieście i gminie, kwaterodawców było około 15, a gospodarstw agroturystycznych 12. Warto podkreślić, że w całym Parku i otulinie od początku lat 90. XX w. nie zmniejsza się liczba miejsc w schroniskach i domach wycieczkowych, która utrzymuje się na poziomie 800.

W obiektach zakwaterowania zbiorowego w 2007 r. było około 14 tys. miejsc noclegowych, co stanowiło 22% ich ogólnej liczby w Małopolsce. Liczba ta jest zapewne większa i można ją szacować powyżej 30 tys. Tak jak dawniej, również obecnie baza noclegowa Parku jest silnie skoncentrowana w najatrakcyjniejszych miejscach, tj. w mieście i gminie Krynica, w uzdrowiskach doliny

Tab. 3. Obiekty zbiorowego zakwaterowania na terenie Popradzkiego Parku Krajobrazowego i otuliny w 2007 r.

Miasta/gminy	Liczba obiektów noclegowych	% udział w liczbie				% udział	
		hoteli	pensjonatów	ośrodków wczasowych	obiektów uzdrowiskowych	w miejscach noclegowych	w udzielonych noclegach
Krynica**	90	66,6	80,2	48,3	46,2	43,6	51,8
Muszyna**	19	-	-	13,7	23,1	11,9	11,8
Piwniczna**	17	8,3	6,6	17,2	3,8	11,4	10,2
Szczawnica	36	-	6,6	12,0	26,9	16,8	19,7
Krościenko	7	-	6,6	3,4	-	3,6	2,5
Stary Sącz**	6	-	-	-	-	3,1	0,4
Łabowa	2	-	-	-	-	1,0	0,2
Łącko	1	-	-	-	-	0,5	0,0
Nawojowa	1	-	-	-	-	0,5	0,3
Ochotnica Dln.	8	-	-	-	-	3,8	1,5
Ryto	8	25,1	-	5,2	-	3,8	1,6
razem	195	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: *Turystyka w województwie małopolskim w roku 2007*, Urząd Statystyczny w Krakowie.

Popradu (miasta i gminy: Muszyna i Piwniczna) oraz w Szczawnicy. Skupiają one prawie 84% ogółu miejsc noclegowych. Jeszcze wyższy jest udział tych miast i gmin w liczbie udzielonych noclegów, wynoszący prawie 94%, co wynika z ich leczniczego charakteru i wydłużonych pobytów turystów. Sama Krynica, miasto i gmina, ma udział w noclegach wynoszący prawie 52%.

Tak ukształtowana struktura przestrzenna bazy noclegowej ma decydujący wpływ na pozostałe kierunki zagospodarowania turystycznego, w tym szczególnie dla narciarstwa zjazdowego. Obecnie najważniejszym ośrodkiem dla narciarstwa zjazdowego jest Krynica, a także: Wierchomla, Muszyna, Piwniczna i Ryto. W samym Parku działa obecnie około 50 wyciągów oraz kolei narciarskich, skoncentrowanych właśnie w Krynicy, Koszarzyskach, Wierchomli, o łącznej przepustowości szacowanej na około 30 tys. osób na godzinę.

Szczególnie preferowanymi formami udostępniania Parku, zgodnymi z jego celami są szlaki turystyczne. Do najstarszych należą szlaki piesze, których tradycja sięga okresu przedwojennego. Obecnie jest ich tutaj około 370 km i prowadzą przez najcenniejsze tereny Parku. W ostatnim czasie wytyczono i opisano także kilkanaście szlaków rowerowych i konnych. Liczą one po około 100 km. W oparciu o sieć szlaków, na terenie Parku, działa 6 schronisk turystyki górskiej. Uzupełnieniem tej formy udostępniania Parku jest kilkanaście ścieżek przyrodniczych i edukacyjnych.

Turystyka a inne funkcje Parku

Specyficzną cechą działalności ekonomicznej prowadzonej na terenie Parku jest jej oparcie głównie na tych zasobach przyrodniczych, które decydują o wysokiej jego pozycji w krajowym systemie ochrony środowiska przyrodniczego

(retencja wodna, lasy, krajobraz górski, wody mineralne) oraz związanych też z nadgranicznym położeniem. Szczególnie istotna dla tej działalności jest sama turystyka skoncentrowana w tych obszarach, które skupiają najwartościowsze dla funkcjonowania Parku elementy. Z opracowań (Rusin 2000, Aleksandrowicz 2000, Staszkiwicz 2000) wynika, że najcenniejsze miejsca Parku, posiadające obiekty zaliczone do pomników przyrody ożywionej i nieożywionej, zostały odpowiednio zabezpieczone przed niszczącym wpływem mieszkańców i turystów. Wyznaczono i oznakowano w terenie ich zasięgi. Przez pracowników Parku i władze lokalne jest prowadzona na bieżąco działalność gwarantująca dobre warunki trwania. Trudno natomiast stwierdzić, że Park dysponuje dostatecznym zabezpieczeniem prawnym swojej działalności, choćby w postaci przyjętego do realizacji Planu Ochrony. Był on już wielokrotnie aktualizowany i nie doczekał się zatwierdzenia, co stwarza możliwości wydawania różnych decyzji inwestycyjnych, które mogą stać w sprzeczności z funkcją ochronną Parku. Przykładem może być budowa stacji narciarskiej w Wierchomli, podjęta „bez planu”, która, jak się wydaje, daje początek zabudowy turystycznej dużej części pasma Jaworzyny Krynickiej, pomiędzy tą miejscowością a Krynicą. Inwestycja ta to cały łańcuch budowli, obejmujący nie tylko wyciągi i trasy zjazdowe, ale parkingi, hotele, zakłady gastronomiczne i oczywiście drogi. Wymaga to sporych terenów, których nie da się w tym górskim obszarze uzyskać bez wycinania dużych połaci lasów i zajmowania stoków, które trzeba niwelować.

Poważną barierą dla rozwoju i funkcjonowania turystyki Parku, a także i innych dziedzin gospodarki jest zła dostępność komunikacyjna. Stanowi ona przede wszystkim poważne utrudnienie dla rozwoju turystyki weekendowej mieszkańców Krakowa i Tarnowa. Wpływa na ograniczenie wykorzystania już istniejącego potencjału turystyczno-rekreacyjnego, dlatego rozbudowa i modernizacja sieci drogowej musi uwzględniać liczne uwarunkowania rozwoju turystyki. Istnieje też potrzeba włączenia doliny Popradu w system europejskich szlaków komunikacyjnych, a przez to także w istniejącą w tej części naszego kontynentu sieć ośrodków turystycznych. W związku z tym należy zmodernizować wiele dróg prowadzących w kierunku Słowacji, zbudować nowoczesne parkingi, motele i inne urządzenia.

Odrębnym problemem, mogącym pozostawać w konflikcie z funkcjami ochronnymi Parku, są potrzeby społeczno-gospodarcze mieszkańców. W 2007 r. tutejsze wsie i miasta, także te znajdujące się w otulinie, zamieszkiwało prawie 114,5 tys. osób. Ich liczba systematycznie rośnie i w ciągu ostatnich 20 lat powiększyła się o blisko 14 tys. Największe przyrosty zanotowano we wsiach wokół Krynicy i Muszyny (odpowiednio o ponad 26 i prawie 22%). Z miast tylko Szczawnica, Piwniczna i Stary Sącz wykazały znaczniejszy wzrost, a Krynica spory ubytek. W niedużym powierzchniowo zespole osadniczym Krynica–Muszyna mieszka już 28 tys. osób, a w dolnym biegu Popradu (Piwniczna, Rytry) prawie 19 tys. Tutaj też notuje się największe zagęszczenie budownictwa ludności i instytucji, a także wielu urządzeń komunalnych. Te strefy wysokiej koncentracji ludzi i budynków są zarazem obszarami wysokiej aktywności ekonomicznej nie tylko w turystyce, ale też w różnych dziedzinach usług i produkcji. Można tu mówić o wysokiej już antropopresji, która będzie narastać. Tutejszy krajobraz jest

już prawie zupełnie pozbawiony charakterystycznych elementów związanych z rolnictwem, bowiem po zniesieniu tzw. Ustawy Górskiej, wspierającej tutejsze gospodarstwa, mieszkańcy przestali uprawiać ziemię i hodować zwierzęta. Swoją przyszłość wiążą powszechnie z turystyką.

Zakończenie

Popradzki Park Krajobrazowy jest położony w tej części polskich Karpat, która ma charakter uniwersalny pod względem posiadanych walorów i może pełnić różne funkcje turystyki we wszystkich sezonach. Jednak ze względu na bogate i powszechnie występujące wody mineralne, ma szczególne możliwości w zakresie lecznictwa sanatoryjnego i odnowy biologicznej. Ten sposób korzystania z tutejszych bogactw przyrodniczych gwarantuje regionowi wysoką konkurencyjność, nie tylko wśród innych ośrodków turystycznych Karpat, ale także Europy Środkowej. Równocześnie jest on najbardziej pożądanym w kontekście podstawowych funkcji Parku, pozwalając najpełniej równoważyć cele turystyczne obszaru z celami ochrony jego zasobów. W związku z tym należy rozważyć różne modele funkcjonowania tutejszej turystyki, a zwłaszcza możliwość wykorzystywania miejsc wypoczynkowych, skupionych w domach wczasowych, na cele lecznicze, w okresach jesienno-wiosennych, kiedy notuje się niską frekwencję wypoczywających. Z kolei silny w ostatnich latach rozwój obiektów rekreacyjno-sportowych (szczególnie stacji narciarskich), który ma także zwiększyć wykorzystanie istniejącej bazy noclegowej, zmierza do wykreowania Parku jako wszechstronnie rozwiniętego regionu turystycznego, o wysokiej efektywności ekonomicznej. Ten model turystyki jest trudny do pogodzenia z podstawowymi celami Parku. Niebezpieczeństwo tkwi też w skoncentrowaniu działalności turystycznej w kilku silnie zagęszczonych pod względem ludnościowo-osadniczym miejscach. Dlatego trzeba powrócić do dawnych koncepcji dekoncentracji ruchu turystycznego i skierować nowe inwestycje do miejscowości położonych w paśmie Radziejowej, które posiadają uniwersalny charakter pod względem walorów turystycznych, ale są całkowicie pozbawione nawet podstawowej infrastruktury.

Literatura

- Aleksandrowicz Z., 2000, *Pomniki przyrody nieożywionej i koncepcja jej rozwoju*, [w:] J. Staszkievicz (red.), *Przyroda Popradzkiego Parku Krajobrazowego*, Stary Sącz, 309–324.
- Barylak Z., 1984, *Analiza gospodarki turystycznej w województwie nowosądeckim*, [w:] J. Jarowiecka (red.) *Gospodarka turystyczna w dobie reformy*, Zesz. Nauk. AWF w Krakowie, 30, Kraków–Nowy Sącz, 4–22.
- Bogucka A., 1971, *Badanie obszarów rekreacyjnych ziem karpaccich woj. krakowskiego pod kątem ich wykorzystania dla różnych form wypoczynku*, Probl. Zagosp. Ziem Górskich, 9, 29–44.
- Cycoń M., 1984, *Propozycje rozwoju turystyki i wypoczynku w mieście i gminie Piwniczna*, [w:] T. Jarowiecka (red.), *Gospodarka turystyczna w dobie reformy*, Zesz. Nauk. AWF w Krakowie, 30, Kraków–Nowy Sącz, 22–32.

- Duda O., 1977, *Walory województwa nowosądeckiego dla turystyki, wypoczynku i lecznictwa uzdrowiskowego, z uwzględnieniem zagadnień ochrony środowiska przyrodniczego*, [w:] *Turystyka w województwie nowosądeckim (materiały z konferencji poświęconej problemom praktyczno-naukowym)*, Wyd. Urzędu Wojewódzkiego w Nowym Sączu i AWF w Krakowie, Kraków–Nowy Sącz, 15–50.
- Groch J., Kurek W., 1995, *Turystyka*, [w:] J. Warszzyńska (red.), *Karpaty Polskie. Przyroda, człowiek i jego działalność*, Wyd. Uniw. Jagiellońskiego, Kraków, 265–275.
- Leszczycki S., 1935, *Zarys antropogeograficzny Łemkowszczyzny*, *Wierchy*, 51, 13, 62–88.
- Lijewski T., Mikułowski B., Wyrzykowski J., 2006, *Geografia turystyki Polski*, PWE, Warszawa.
- Ptaszycka-Jackowska D., 2007, *Gospodarowanie przestrzeni turystyczną w Polskich Karpatach*, [w:] D. Ptaszycka-Jackowska (red.), *Polska przestrzeń turystyczna*, Wyd. Inst. Geogr. i Gosp. Przestrz. UJ, *Prace Geograf.*, 117, 99–112.
- Reško D., 2000, *Wody mineralne i surowce balneologiczne*, [w:] J. Staszkievicz (red.), *Przyroda Popradzkiego Parku Krajobrazowego*, Stary Sącz, 57–71.
- Rogaliński K., 1975, *Antybiotyczne właściwości olejków naturalnych z cetyny i igliwia Abies alba z Beskidu Sądeckiego*, *Zesz. Nauk. AR w Krakowie*, 92, *Leśnictwo*, 23–33.
- Rusin M., 2000, *Pomniki przyrody nieożywionej*, [w:] J. Staszkievicz (red.), *Przyroda Popradzkiego Parku Krajobrazowego*, Stary Sącz, 297–309.
- Smoleński J., 1935, *Łemkowie i Łemkowszczyzna*, *Wierchy*, 51, 13, 54–61.
- Szewczyk A., 2000, *Lasy i gospodarka leśna*, [w:] J. Staszkievicz (red.), *Przyroda Popradzkiego Parku Krajobrazowego*, Stary Sącz, 109–119.
- Warszzyńska J., 1974, *Ocena zasobów środowiska naturalnego dla potrzeb turystyki (na przykładzie woj. krakowskiego)*, *Zesz. Nauk. UJ, Prace Geogr.*, 36, Kraków.
- Wieczorek T., 2000, *Wprowadzenie*, [w:] J. Staszkievicz (red.), *Przyroda Popradzkiego Parku Krajobrazowego*, Stary Sącz., 9–13.
- Zarzycki J., 2000, *Rolnictwo dawniej i dziś*, [w:] J. Staszkievicz (red.), *Przyroda Popradzkiego Parku Krajobrazowego*, Stary Sącz, 101–109.

Tourism in Poprad Natural Landscape Park

Summary

Poprad Natural Landscape Park is located in the Polish Carpathian Mountains within the Beskid Sądecki mountain group (Radziejowa and Jaworzyna Krynicka ranges). The park was established in 1978 and together with its buffer zone covers 72,000 hectares of land. The main goal of the park is to protect beautiful mountain landscape full of rare flora and fauna. Forests cover 75% of the park's area and together with a number of sources of mineral water make the park a unique place to visit. The southern part of the park used to be inhabited by the so-called Lemko population before the Second World War. Numerous secular (homes) and holy sites (churches) associated with this ethnic group still dot the local landscape. In the 19th century, spas and health resorts were established in the area that would later become the park (Krynica, Muszyna) and its buffer zone (Szczawnica). These establishments used the local mineral water to treat digestive system ailments. The spectrum of tourist services widened following World

War II with the establishment of many recreational facilities. The estimated number of hotel beds at that time hovered around 30,000 with 40% of them being found at spas and health resorts. Ski lifts and ski centers were built at the same time which helped to fill the available hotel space. Recreational and health tourism became concentrated in a few select places such as Krynica, Muszyna, Piwniczna, and Szczawnica (offering over 80% of all hotel beds). The situation has not changed since the political and economic transformation of the 1990s. The above mentioned tourist centers still play key roles in the regional economy. The nature of the services offered, however, has changed with far fewer state recreational facilities and far more private sports and spa centers operating today (2008). Several new ski facilities were built in the main tourist hotspots after 1990. Together with older facilities, their capacity has reached 30,000 visitors. It can be argued that the health spa system should drive the development of tourism in the park given its relatively low impact on the park's natural environment. The continued development of the aforementioned system would help protect the park and make the region competitive with other tourist areas in Central Europe.